Giolitti, Antonio (1915–2010)

1915. február 12-én született Rómában. Nagyapja Giovanni Giolitti (1842–1928) miniszterelnök volt, akinek a neve egy korszakot fémjelez Olaszország történetében (Giolitti-korszak, 1892–1921). A nagy liberális államférfi, halála előtt fia és az unokák számára fogalmazott intencióiban arra figyelmeztette őket, hogyha politikusi szerepet vállalnának, soha ne feledjék, hogy ezen a pályán rengeteg csalódással, hálátlansággal és keserűséggel kell majd szembe nézniük.

Antonio Giolitti apja, Giuseppe Giolitti magas beosztású bíró volt, fia és a többi testvére polgári jómódban, meleg családi légkörben nevelkedett, ahol a nagypapa nevelési elveiből következően magától értetődőnek számított, hogy a gyermekek sokat és jól tanuljanak. Antonio Giolitti egyebek mellett otthonról hozta francia, német és angol nyelvtudását, a liberális politikai jó ízlést. Giuseppe Giolitti nem politizált ugyan, de maga és a barátai is magától értetődően megvetették a fasisztákat, a fasizmust.

A fiatal egyetemista Giolitti azonban korán elégtelennek érezte ezt a „szalon antifasizmust". A marxizmussal az akkori fiatal értelmiségiek többségéhez hasonlóan egyetemista korában találkozott, Benedetto Croce olvasásán keresztül. Croce szellemisége eleve kritikai attitűdöt adott a fiatal Giolitti szocializmushoz és a kommunizmushoz való közeledésének, megalapozta a dogmatizmussal szembeni ellenszenvét. Antonio Gramsciról és az olasz kommunistákról a barátaitól hallott, akik jelentős része akkor már a kommunizmus felé tájékozódott. Giolitti a brit Munkáspárt folyóiratának, a *New Statesman*-nek az olvasójaként megismerkedett a korabeli szociáldemokrata eszmékkel is, a szovjet kommunizmusról a Webb-testvérek kétkötetes *Soviet Communism* c. könyve alapján alkotott képet.

A jogászdiploma megszerzése után a Einaudi Könyvkiadó római szerkesztőségében kezdett dolgozni – szerkeszt, fordít, egyebek mellett az ő fordításában jelent meg először olaszul Max Weber két előadása (*A tudomány mint hivatás,* ill. *A politika mint hivatás*). Szellemi formálódásában és politikai nézeteinek alakulásában – majd később eszmei és politikai állásfoglalásainak kialakításában – fontos szerepet játszottak az olasz szellemi élet élvonalába tartozó művész és tudós kollégái, egyben barátai (Cesare Pavese, Italo Calvino, Giaime Pintor, Norberto Bobbio, Ludovoco Geymonat és mások).

1939-ben feleségül vette Elena D'Amicót, házasságukban három gyermek született.

1940-ben Giolitti belépett az illegális kommunista pártba. 1941-ben „felforgatás" vádjával, testvérével együtt letartóztatta a fasiszta rendőrség, azonban bizonyítékok hiányában néhány hónap elteltével szabadon engedték. A miniszterelnök Giolitti unokáiról összeállított dosszié azonban Mussolini keze ügyében maradt.

A duce bukása és Felső-Olaszország megszállása után (1943. szeptember) Giolitti Giancarlo Pajetta mellett alapítója és politikai biztosa volt a család szűkebb pátriájában, Piemonte tartományban az egyik kommunista Garibaldi brigádnak. „Az Ellenállás bűnös abban, hogy nem lettem filológus, pedig valószínű, hogy jó Rilke-kutató lett volna belőlem" – írta később, ezekre az évekre emlékezve. 1944-ben harc közben súlyosan megsebesült. Franciaországban gyógyították meg. Még 1945.

április 25-e, Észak-Olaszország teljes felszabadulása előtt visszatért Itáliába.

A felszabadulás után újra az Einaudi Kiadónál kezdett dolgozni, de ideje nagy részét már a pártmunka kötötte le. Palmiro Togliatti, az OKP nagyhatalmú és jó szemű vezetője felfigyelt a történelmi nevet viselő, ragyogó képességű fiatal Giolittire. 1946-ban a kommunista párt listáján megválasztották képviselőnek az alkotmányozó gyűlésbe. 1946 nyarán és őszén a második De Gasperi-kormányban, amelyben déltiroli kereszténydemokrata vezető a külügyi tárcát is irányította, Giolitti egyik külügyminiszter-helyettes (1946. július 13–október 18.) lett. Giolitti az 1948-ban és 1953-ban kezdődött törvényhozási ciklusokban ismét kommunista képviselő a római parlamentben.

Az OKP-ban az SZK XX. kongresszusát és az 1956-os magyar forradalom leverését követő párton belüli vitákban Giolitti szembekerült a párt vezetésével. Aláírója volt annak a 101 kommunista értelmiségi által kiadott nyilatkozatnak, amelyben kifejezésre juttatták egyet nem értésüket a pártnak a szovjet hadsereg invázióját támogató állásfoglalásával. „Árulók vagytok, a liberális pártban a helyetek” – támadt rájuk még Giorgio Amendola is, a párt egyik legtekintélyesebb értelmiségi vezetője. Giolitti nem retirált, a párt 1956. decemberi kongresszusán nyíltan hangoztatta a pártvezetés többségével szembeni kritikus álláspontját. A kongresszus fagyos, ellenséges csendben hallgatta. Az akkor 31 éves Giorgio Napolitano (az Olasz Köztársaság jelenlegi elnöke) kapta a feladatot, hogy „zúzza porrá” Giolitti nézeteit. Napolitano azzal érvelt, hogy Magyarországon a szovjet beavatkozás magakadályozta a káosz és az ellenforradalom eluralkodását, és a világbéke megőrzését szolgálta. A Luigi Longo, Mario Alicata, Paolo Buffali részvételével felállított „fegyelmi bizottság” sem tudta meggyőzni Giolittit. Ekkor fogalmazódottak meg későbbi könyve, a *Riforme e rivoluzione* alapgondolatai.

1957. július 17-én formálisan is (levélben) bejelentette be a pártból való kilépését. „Arra a súlyos és keserű elhatározásra jutottam – írta –, hogy kilépek az OKP-ból”, miután világossá vált számára, hogy a XX. kongresszus által, valamint a lengyel és a magyar események által felvetett problémákra való, a megújulás irányába mutató tisztességes válaszadás keresésének lehetősége elzárult. „Nem vállalhatom tovább a formális pártfegyelmet – folytatta –, mert az azt jelentené, hogy le kell mondanom arról a szellemi szabadságról, amelyet elengedhetetlennek tartotok a szocializmus céljainak győzelemre jutásáért folytatott küzdelemben.”

Amendola durva és igazságtalan volt a „felejthetetlen’56” kommunista „lázadóival” szemben, hiszen teljesen nyilvánvaló volt, hogy Giolitti egész fiatalon meghaladta a liberalizmust, és az OKP-val való szakítása után sem tért vissza a liberális platformra. A *Passato e Presente* c. folyóiratban megjelent cikkei (a folyóiratnak Giolitti volt a lelke) tanúsítják ezt.

A kommunista párttal történt szakítás után Giolitti Pietro Nenni Olasz Szocialista Pártjában találta meg a helyét, abban a pártban, amely egyebek mellett éppen a magyar 56 miatt szakított a kommunistákkal való szoros együtt-működéssel. 1958-ban szocialista párt listáján megválasztották parlamenti képviselőnek. Mandátumát 1976-ig megtartotta.

Azokban az években formálódott a katolikusok és a szocialisták találkozása, a középbal kormányzás kialakulása. Giolitti a mélyreható és átfogó gazdasági és társadalmi reformok („strukturális reformok”) realizálása jegyében miniszterséget vállalt Aldo Moro első kormányában (1963–1964), majd a Mariano Rumor második és harmadik kormányában (1969–1970), valamint Emilio Colombo kormányában (1970–1972), végül Rumor negyedik kormányában (1973–1974). Ezekben a kormányokban költségvetésügyi miniszterként egyik fő inspirátora és irányítója volt az olasz gazdaságban bevezetett állami tervezésnek. Ekkor fogalmazta a talán fő mű-

vének tekinthető *Il socialismo possibile* (A lehetséges szocializmus) című könyvét.

1976-ban elkezdődött Az Olasz Szocialista Párttól való eltávolodása, amikor a párt vezetése Bettino Craxi kezébe került, akinek nem értett egyet sem a politikai irányvonalával, sem a politikusi etikájával. 1978-ban még szóba került a köztársasági elnöki tisztségre való jelölése, de 1976 után igyekezett kivonni magát a szocialista párt belső vitáiból, egyebek mellett azért is, hogy elkerülhesse a nyílt szakítást.

1977-ben Brüsszelbe távozott: 1985-ig az Európai Bizottság egyik biztosa; előbb a közösség külkapcsolataiért, majd a közösségi regionális politika fejlesztési alapjaiért felelős biztos. Barátja, Luciano Cafagna említi, hogy az olasz biztost a brüsszeli üvegpalota folyosóin a munkatársai – a szakértelme miatt, és azért, mert a csak tartalmilag és formailag kifogásolhatatlan szöveget lehetet csak az asztalára tenni – „Mister Dossier"-nak nevezték. A Brüsszelben töltött évek alatt megerősödött Giolittiban a Craxi-féle szocialista „új kurzussal", a történelmi szocialista párt „dizájnosításával", a „médiapolitizálással" szembeni ellenszenve. Elégedetlenségének a hazatérése után immár nyíltan hangot adott: „Micsoda dilettantizmus! Legalább jól csinálnák, mint Amerikában!" – nyilatkozott az *Espresso* riporterének. 1985-ben szakított a szocialista párttal.

Giolitti 1987-ben független baloldaliként elindult az OKP listáján a szenátusi választásokon, és mandátumot is nyert. Nagy aktivitással dolgozott a szenátusban – markáns bel- és külpolitikai állásfoglalásai orientáló szerepet töltöttek be az „első" köztársaság és a hagyományos olasz baloldal össze-omlásának éveiben.

Giolitti 1992-ben a törvényhozási ciklus végén (77 éves korában) „Isten hozzád!"-ot mondott az aktív politizálásnak. Nagyapja példáját követve, unokájának dedikálva megírta a *Lettera a Marta* (Bologna, 1992, Il Mulino) című, memoárelemekkel átszőtt könyvét, amely összességében szinte himnusz a politikai szerepvállalásról, elkötelezettségről, a politikus mesterségéről, a hatalomnak a jó ügy érdekében való használatáról, az erkölcsről való lemondás képtelenségéről, és mindenekelőtt a tisztakezűségről.

Giolitti jól látta az olasz baloldal, a köztársaság, és általában a pártokra épülő modern demokráciák válságát és veszélyes helyzetét, amely részben a tömegkultúra, a modern tömegkommunikációs eszközök elterjedése nyomán a politikai kultúra színvonalának visszaesésére vezethető vissza. Megfogalmazta azt a félelmét, hogy a populizmus színrelépésével és megerősödésével az európai demokráciák a „többség zsarnokságává" alakulhatnak át. Kereste, kutatta a kiutat, és azt lényegében a baloldali reformizmusban jelölte meg.

2006 októberében, a magyar forradalom 50. évfordulóján az akkor már 91 éves Giolittit felkereste római otthonában egykori „vádlója", Napolitano köztársasági elnök. Sokadszorra elismerte, hogy 1956-ban rosszul értelmezte a szocializmus és a demokrácia kapcsolatát, hogy – miként fogalmazott: „a történelem Neked adott igazat".

Antonio Giolitti 2010. február 8-án hunyt el Rómában. (Február 12-én lett volna 95 éves.)

(Horváth Jenő)